Castell de Verdú

Geografia I medi natural

El castell de Verdú s'alça a 434 metres enmig de la plana lleidatana, i formant part de la comarca d'Urgell. No es tracta d'un castell situat estratègicament en un indret alterós, però la seva ubicació forma part, junt amb el veí castell de Ciutadilla, de la marca castellera construïda enfront de la darrera plaça musulmana situada a la ciutat de Lleida.

Som, doncs, en un terreny planer i àrid en ple domini dels conreus de secà amb l'olivera com a destacat mitjà econòmic.

La història

El lloc conquerit vers el 1056 pel comte de Barcelona, l'any 1072 va ser cedit en alou pel mateix comte a Arnau Company, a la seva muller Guisla i al fill de tots dos, Oliver, perquè n afavorissin la colonització. Per tal de dur a terme aquesta tasca els esmentats esposos el 1080 van cedir una part de les terres incloses dins el terme del castell a Ponç Duran i a la seva muller Ermengarda i a altres matrimonis. A l'inici del s.XII, el 1129 hi ha notícia que Bernat Erall i la seva esposa Llúcia juntament amb d'altres, van encomanar el castell al matrimoni format per Arnau de Verdú i Ermengarda en qualitat de castlans, amb la condició expressa de residir-hi. Posteriorment, l'any 1164, Berenguer Arnau d'Anglesola donà a la seva filla Berenguera i al seu espòs, Guillem de Cervera, la vila i el castell de Verdú, propietats que van ser heretades per seu fill Guillem l'any 1173 per donació explícita de la seva mare. El 1184, Berenguera d'Anglesola i el seu fill Guillem de Cervera atorgaven als habitants de Verdú una carta de població, per la qual, entre altres avantatges, se'ls eximia del pagament de determinats impostos i es manava que els moradors bastissin les seves cases davant del pla del castell, afavorint així la creació d'una vila nova. El domini dels Cervera no perdurà gaire temps, ja que, el 1227, Guillem de Cervera va vendre la vila i el castell al monestir de Poblet, el qual en va mantenir la senyoria fins a la fi de l'antic règim.

La vila

Format a l'oest del castell, el nucli de poblament originari va néixer a conseqüència de la creació d'una vila nova, constituïda, fonamentalment, per tres carrers que van d'est a oest i per quatre carrers longitudinals, orientats de sud a nord. Aquest espai quedava encerclat per un recinte emmurallat amb torres d'angle i bestorres en el qual s'obrien quatre portals. L'església era situada dins el perímetre del clos murat, entre el castell i la vila nova. La població de Verdú és un excel·lent exemple d'un nucli nascut tardanament arran

Visió aèria de la vila i castell

Façana del castell de Verdú

de la concentració de la població en el pla situat davant del castell, tal com s'expressava en la carta de població cedida el 1184.

L'edifici

El recinte de la fortalesa presenta una planta poligonal, i al seu interior es troben les diverses dependències del castell. L'element més antic que es pot veure és la torre mestra, de base circular, situada al mig del pati i bastida al s. XII o a l'inici del s. XIII; d'uns 22 m d'alçada, es compartimenta en tres estances o pisos. A sota hi ha una cambra cega coberta amb una falsa cúpula que devia servir com a rebost o celler. Al pis principal també cobert amb cúpula s'hi accedia per una porta d'arc de mig punt situada a uns 8 m del sòl exterior. Dins d'aquesta estança, una porta de dimensions reduïdes dóna pas a una estreta escala de cargol per la qual es puja al pis superior, acabat en dos arcs de mig punt que suporten el terrat. Aquest queda envoltat de merlets, i a sota mateix podem veure un seguit de traus que devien servir per a suportar una galeria volada de fusta. La resta de construccions del castell són ja més tardanes (ss. XIII-XV); destaca una gran sala situada als peus de la torre, coberta per vuit arcs apuntats. Per sota d'aquesta sala hi ha el probable celler, acabat en una volta de canó i per damunt d'aquestes dues estances, una gran sala gòtica, al nord de la qual s'adossa una torre de planta quadrangular, anomenada Torre Escapçada.

SANTA MARIA DE VERDÚ

La primera referència documental on consta que aquesta església era ja edificada data del 1129, any en què els esposos Bernat Erall i Llúcia, juntament amb d'altres, van encomanar el castell de Verdú al matrimoni format per Arnau de Verdú i Ermengarda. Tanmateix, aquest primitiu temple parroquial fou substituït per un de nou a partir del 1227, moment en què la població passava a formar part dels dominis del monestir de Poblet. En aquest sentit consta, en el testament de Guillem de Móra atorgat el 1265, que aquest llegà al capellà major, al vicari i a l'església de Santa Maria, 12 sous per a la seva obra. Posteriorment, el temple s'esmenta en la relació de la dècima papal recaptada a la diòcesi de Vic els anys 1279 i 1280. Pocs anys després, vers el 1296, es devien acabar les obres de la nova església, ja que una capitulació datada l'any esmentat ens notifica que R. Berenguer, constructor de campanes de Manresa, va prometre a Jaume Bonet i a altres vilatans de bastir unes campanes per a l'església de Santa Maria, per això va rebre la suma de 120 sous. L'any 1592 deixava de for-

Santa Maria de Verdú

Relleus corresponents als capitells i les impostes dels brancals esquerre i dret de la porta

mar part de la diòcesi vigatana i restava vinculada al nou bisbat de Solsona.

L'edifici

Originàriament, era un edifici de nau única coberta amb volta de canó i capçada a l'est per un transsepte cobert amb voltes de creueria, el qual s'obria al temple mitjançant arcs formers de mig punt. Un seguit de reformes i ampliacions en època gòtíca i renaixentista van modifícar aquesta estructura inicial amb l'obertura de capelles a banda i banda de la nau i l'allargament d'aquesta vers llevant per tal d'encabir-hi la sagristia. També s'allargà el transsepte vers llevant i ponent i es van construir dues absidioles, l'una de planta rectangular i l'altra de base hexagonal. Finalment, s'hi va afegir un cor sobre un arc de mig punt que arrenca de mènsules encastades als murs laterals de la nau central.

L'únic element romànic que resta de l'antic temple és la magnífica portada que s'obre al mur oest, del s. XIII, formada per tres arquivoltes en gradació que presenten una rica decoració escultòrica. Les arquivoltes — l'externa forma una mena de guardapols— descansen damunt una línia d'impostes disposades sobre columnes coronades per capitells, tres a cada banda de la portalada. L'ornamentació desplega una gran varietat de motius geomètrics, vegetals i figuratíus. Així, mentre que el guardapols presenta una decoració a base de puntes de diamant i arquets triangulars, les arquivoltes, totes elles amb motius diferents, mostren sanefes en ziga-zaga, bandes d'ogives, cintes perlejades, fígures ròmbiques, etc. Veiem les línies d'impostes dels costats de la portada decorades per quatre cintes perlejades entrellaçades que surten de la boca de dos petits caps d'animals, ornamentació que es repeteix a la portalada de Santa Maria de Vilagrassa; per dessota, es desenvolupa una mena de fris continu que inclou els capitells, amb una decoració en alguns llocs força erosionada, que mostra relleus variats, com ara dracs alats que s'entrellacen, caps antropomorfs, testes d'animals, figures humanes, àngels, pinyes, cintes perlejades, fulles d'acant, palmetes, etc. També hi ha figuracions de temàtica religiosa, com ara un colom amb un orant que representa l'Esperit Sant, un relleu amb l'Agnus Deï, Abraham en el moment de sacrificar el seu fill Isaac, etc. En general, la decoració escultòrica i la composició d'aquesta portalada, que s'emmarquen dins l'escola de Lleida, presenten una composició similar a la de Santa Maria de Vilagrassa. D'altra banda, en aquesta mateixa façana oest, hi ha una rosassa gòtíca, dues fínestres de doble esqueixada i una porta que dóna accés al campanar.

Al mur sud s'obre una porta renaixentista de grans dimensions i tres finestres de doble esqueixada amb decoració d'època gòtica.

Nota: extret del volum Urgell de de la Catalunya Romànica d'Editorial Pòrtic, junt de 2001

Jordi Gironès Vilardebò
abril de 2008